

สถานะของท่านพุทธทาส ในทางปรัชญาสังคม และการเมือง

พุทธศาสนศึกษาเล่มใหม่นี้ มีบทความว่าด้วยปรัชญาการเมืองของท่านพุทธทาส โดยอาจารย์ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ ซึ่งเป็นความพยายามที่จะประเมินทฤษฎีสังคมนิยมของท่านพุทธทาสว่ามีทางเป็นไปได้เพียงใด สำหรับการประยุกต์ใช้จริงในสังคมสมัยใหม่ที่ดำเนินเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตลาด เป็นที่น่าสังเกตว่า ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นพระสงฆ์ไทยที่มีนักวิชาการกล่าวถึงและพยายามศึกษาแนวคิดของท่านทั้งในแง่เห็นด้วย และเห็นต่างอย่างกว้างขวางที่สุด เวลานี้ท่านพุทธทาสไม่ได้อยู่กับเราแล้ว ท่านกลายเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ซึ่งสมควรที่นักวิชาการด้านพุทธศาสนาจะได้มองกันอย่างจริงจังเสียทีว่า อะไรคือสถานะของท่านในทางวิชาการ และสถานะดังกล่าวนี้จะช่วยกำหนดท่าทีที่ถูกต้องในทางวิชาการแก่ผู้สนใจจะศึกษาวิเคราะห์หรือวิพากษ์วิจารณ์งานของท่านได้อย่างไร

หลายคนมองว่าท่านคือครู การมองว่าท่านเป็นปูชนียบุคคลจะทำให้การทำงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับท่านออกมาในรูปลักษณะเฉพาะอันหนึ่ง ความเคารพศรัทธามีข้อดีคือทำให้งานที่มุ่งเทิดทูนผู้ที่เราเคารพรักนั้นปรากฏออกมาอย่างมีพลัง จะอย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าในทางวิชาการ ความเคารพศรัทธาจะถูกเรียกร้องให้แยกออกไว้ต่างหาก เมื่อเราจะต้องเสนองานอันว่าด้วยการศึกษาวิเคราะห์ความคิดหรือผลงานของคน (บังเอิญ) เราเคารพนับถือนอกเหนือไปจากความเป็นนักคิดที่กล่าวนั้น

ดูเหมือนว่า ไม่ว่าเราจะมองว่าท่านเป็นครูหรือไม่ก็ตาม สถานะที่ทุกคนค่อนข้างจะเห็นตรงกันก็คือท่านเป็นนักคิด ผมคิดว่าในฐานะนักคิด เรามีวิธีและแนวทางหลายอย่าง สำหรับใช้ในการประเมินหรือศึกษาผลงานของท่าน และแนวทางหนึ่งที่ผมคิดว่าน่าจะช่วยในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับท่านก็คือการมองว่าท่านเป็นนักคิดที่ไม่มุ่งเสนอทฤษฎีความคิดอย่างเป็นวิชาการหรืออย่างสมบูรณ์แบบในตัวเอง

ผมขอยกตัวอย่างชีวประวัติของพระเยซูหรือพระพุทธเจ้า สองท่านนี้เป็นพระศาสดา ไม่ใช่ นักวิชาการ ความแตกต่างระหว่างศาสดากับนักวิชาการคือ ศาสดาเสนอความคิดออกมาจากภายในโดยไม่สนใจว่า แนวคิดนั้นจะมีประเด็นให้แย้งในทางวิชาการอะไรหรือไม่ ท่านพุทธทาสก็เช่นเดียวกัน ท่านเกิดและดำรงอยู่ในสังคมไทย และรับรู้ความเป็นไปในทางการเมืองของสังคมเราอย่างที่เราทุกคนรับรู้ ความล้มเหลวของการเมืองแบบประชาธิปไตยๆ ทำให้ท่านเกิดความรู้สึกผลักดันจากภายในว่านี่คือหนทางสู่ความหมายนะ ท่านเสนอแนวคิดที่ต่อมาเรียกชื่อว่า "ธัมมิกสังคมนิยม" ในฐานะสิ่งทดแทนการเมืองแบบที่เป็นอยู่ และดังที่กล่าวตอนต้น ท่านไม่ใช่ นักวิชาการ ท่านคือครู ผู้คิดและรู้สึก แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของท่านไม่ใช่ ผลผลิตจากสมองในเชิงวิชาการ หากแต่เป็นผลมาจากความคิดและความรู้สึก เราไม่อาจเรียกว่างานประเภทนี้คืองานวิชาการ แต่ก็ป็นงานที่สามารถผลักดันให้เกิดแรงบันดาลใจทางวิชาการแก่นักวิชาการได้

พระเยซูและพระพุทธเจ้าไม่เคยเสนองานวิชาการ แต่ความคิดและความรู้สึกของท่านต่อมาได้กลายมา

เป็นแรงบันดาลใจอันไม่รู้จบสิ้นแก่นักวิชาการ มีอรรถกถาและความพยายามมากมายที่จะตีความ จัดระบบ สานต่อหรือแม้แต่แย้ง แนวคิดของท่านเหล่านี้ ผมคิดว่าปรัชญาการเมืองของท่านพุทธทาสก็อยู่ในข่ายเดียวกันนี้

ในความคิดของผม ความยิ่งใหญ่ของท่านพุทธทาสอยู่ที่สิ่งที่เรียกกันว่า originality ในทางปรัชญาการเมือง ผมคิดว่าการที่ท่านเสนอปรัชญาสังคมนิยมโดยถอดแบบออกมาจากความเป็นสังคมนิยมที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติเป็นความยิ่งใหญ่เท่าๆ กับการที่ Hegel อธิบายประวัติศาสตร์ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ดำเนินไปตามรูปแบบที่เรียกว่า dialectics ในธรรมชาติ แน่่อนว่าแนวคิดนี้ไม่ใช่สิ่งที่ได้มาจากการนั่งคิด หากแต่ได้มาจากการสังเกตธรรมชาติ และใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติ ผู้ที่เคยอ่านงานในระยะแรกๆ อันเป็นงานบันทึกประสบการณ์การใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติในสวนโมกข์ของท่านจะเข้าใจถึงที่มาของปรัชญาและแนวคิดต่างๆ ของท่านได้ดี

ผมเชื่อว่า เมื่อถึงที่สุดแล้ว การประเมินสถานะของท่านพุทธทาสก็จะย้อนกลับมาที่จุดเดิมอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ ท่านคือครู ท่านเทศนา ท่านคิดและรู้สึก คำเทศนาของท่านออกมาจากความรู้สึก และงานจากความรู้สึกนี้ประวัติศาสตร์บอกเราได้ดีว่าเป็นงานที่มีพลัง สามารถก่อให้เกิดการตีความและความเปลี่ยนแปลงได้ไม่รู้จบสิ้น

เป็นหน้าที่และภารกิจของเราที่จะตีความสืบสานและจัดระบบในทางวิชาการให้แก่งานของท่าน บทความของอาจารย์ทวีวัฒน์ คงเป็นตัวอย่างหนึ่งของความพยายามดังกล่าวนี้ได้บ้างกระมัง